

22.06.2007

Museumsdirektør Janne Laursen, Dansk Jødisk Museum.

Dansk Jødisk Museum – et nyt museum træder i karakter

Artiklen er baseret på et indlæg på seminaret "Pluralistisk kulturarv og museum", Institutt for Kunst og Kulturvetenskap, IKK, Bergen 2006.

Artiklen er desuden publiceret på engelsk i:

Museums and Diversity,

Series Editors: Jack Lohman, Museum of London and Katherine Goodnow, University of Bergen 2008.

The Danish Jewish Museum: A New Museum Asserts its Character

Janne Laursen

Dansk Jødisk Museum problematiserer på tankevækkende måder både begrebet jødisk og begrebet dansk – og overskrider samtidig de vante former for jødiske museer.

Det særegne og det fælles

Der åbner til stadighed nye museer. Men ordet "museum" rummer ikke i sig selv nogen opskrift på, hvad et nyt museum så skal handle om, hvad dets rolle og raison d'être er, hvorfor lige netop dette ny museum er vigtigt, hvad dets linje skal være - og hvad der så skal samles på, bevares, forskes i og formidles.

Når en realisering af et nyt museum nærmer sig, viser det sig ofte, at der er vidt forskellige meninger om dets formål og felt. Meningsforskellene kan skyldes, at der er flere forskellige motivationer bag museumsinitiativet – eller at der er forskellige forbilleder og ideer om, hvad et "rigtigt" museum egentlig er for en størrelse. Den nødvendige museologiske analyse forud for etablering af et nyt museum har sit helt eget kapitel, når det gælder jødiske museer.

Derfor var det også et vigtigt spørgsmål, museets arkitekt Daniel Libeskind stillede, da han som optakt til sit udkast til museets arkitektur spurgte sig selv, hvad et jødisk museum i Danmark skal kunne fortælle, som andre jødiske museer ikke fortæller? Svaret er forudsætningen for, at Dansk Jødisk Museum ikke bliver mage til andre jødiske museer, og at det kommer til at inkludere det særlige ved dansk jødisk kulturhistorie. Men noget er også fælles for jødiske museer og går på tværs af landegrænserne.

Den danske lovgivning og tilskudsordning på museumsområdet er orienteret efter en national kontekst. Samtidig overskrider museernes emner hele tiden de nationale grænser, for alene Danmarkshistorien er en størrelse, der langt fra kan være inden for den nuværende landegrænse. Det kan dansk jødisk kulturhistorie heller ikke. Det har derfor været vigtigt for museets linjeføring at forholde sig til kategorierne "jødisk" og "dansk" i forhold til den nationale forvaltningstradition på museumsområdet.

Jødiske museer: Traditioner og nybrud

Mange udstillinger om jødisk kultur og en række jødiske museer så dagens lys før 2. Verdenskrig i Europa. Efter emancipationen af Europas jøder blev de gamle jødiske skikke og traditioner set i et særligt lys, og især objekter knyttet til det religiøse univers blev samlerobjekter. Det at indsamle og bevare dem kunne være en vej tilbage til det jødiske univers, som samlerne havde forladt, og en ny måde at skabe sig et jødisk tilhørsforhold. Sådanne samlinger kan man finde i nutidens jødiske museers stambestand, om end disse sammen med samlinger i de jødiske menigheder i Europa ofte ikke kom intakte gennem 2. Verdenskrig.

Vue over montre i Dansk Jødisk Museum med religiøse objekter knyttet til religiøse højtider og traditioner i det jødiske hjem. Foto: Bitter + Bredt, 2004

Den objektverden, der knytter sig til det religiøse univers, betegnes som *judaica* – og repræsenterer for mange også det fælles jødiske, der går på tværs af landegrænser ligesom det religiøse univers. *Judaicasamlinger* på jødiske museer kan meget vel rumme objekter fra andre lande. For skal samlingen repræsentere det fælles jødiske i form af det religiøse univers og dets objektverden, så går dette anliggende langt ud over nationalgrænsen i de enkelte lande. Forstås et museum i en national kontekst, bliver det enkelte lands bidrag centralt i samlingen og museets formidling.

Efter 2. Verdenskrig opstod en ny kategori jødiske museer – Holocaustmuseerne. De gamle *judaica*-orienterede jødiske museer og Holocaustmuseerne spiller en stor rolle i det jødiske museumslandskab, og denne vinkling af museerne fortæller selvfølgelig, at religionen og mindet om nazismens folkemord på de europæiske jøder er to dominerende pejlemærker for skabelsen af jødiske museer.

De jødiske museer har deres egen museologiske diskurs, deres egen komplekse udviklingshistorie og særlige motivationer for deres eksistens. I Danmark er det muligt at fortælle en lysere historie om landets jødiske minoritet end i mange andre europæiske lande, fordi det lykkedes de fleste danske jøder at redde sig til Sverige i oktober 1943, og det har derfor aldrig været oplagt at skabe et Holocaustmuseum her.

Daniel Libeskind's koncept for Dansk Jødisk Museum

Der er mange diskussioner generelt i museumsverdenen om arkitekturens rolle for museer. Dansk Jødisk Museums berømte arkitekt har med sit koncept for museet fremhævet, hvad der for ham står som det unikke element i den dansk-jødiske historie, nemlig redningen af de danske jøder i oktober 1943. Der er tale om en verdenskendt og ganske enestående begivenhed i jødisk historie. Det var for Libeskind at se intet mindre end en god gerning – en *“mitzvah”*. Ud over dette enestående for Danmark bemærkede Libeskind, at danske jøder har en andel i den fælles jødiske kulturarv forstået som jødedommens religiøse og symbolske univers, der underbygger hele diasporakulturen som en fælles historisk referenceramme, hvad enten man er ortodoks eller slet ikke religiøs. Libeskind refererede til dette fællesjødiske med centrale overskrifter fra den mytiske fortælling om udgangen fra Ægypten: *“Exodus”, “Wilderness”, “The Giving of the Law”* og *“The Promised Land”*.

Libeskind udfolder dette på mange måder i museets arkitektur, der i sig selv er udpræget fortællende og på sin vis museets største genstand. De fire hebraiske bogstaver i ordet *mitzvah*

er slynget sammen og udgør gangarealet, væggene er skabt af lyst krydsfiner i birk, da museet har en lys historie at fortælle, og den lyse birk er desuden en reference til det nordiske tema og til Sverige, der tog imod jøderne fra Danmark. Det skrånende gulv kan læses som et skibsdæk, der refererer til de fartøjer, der sejlede de danske jøder til Sverige, og gulvets 5 niveauer er både en reference til den fælles underliggende jødiske kulturarv og et rent sanseligt symbol på den usikkerhed, det kan indebære både at være jøde og at være på vej over Øresund som flygtning.

Kom ind og sejl på Dansk Jødisk Museum, har flere humoristisk skrevet om museet – for museet lader ikke publikum urørt: Gulvets niveauer producerer en gyngende oplevelse af søgang, mens man spadserer i museet. Denne fysiske oplevelse er ikke ukendt i Libeskind's andre museer og opleves også i *The Garden of Exile* i det jødiske museum i Berlin.

Daniel Libeskind's formgivning af Dansk Jødisk Museum rummer ikke alene arkitektoniske overvejelser med henblik på arkitektur. Der er helt fundamentale overvejelser at gøre sig, når der skal skabes et nyt museum. Derfor er det heller ikke hensigtsmæssigt i forhold til en arkitekt som Libeskind at tale om arkitektur som et isoleret anliggende, der kun vedrører indretningen, da arkitekturen rummer en indholdsmæssig fortælling om et vigtigt kapitel i dansk jødisk historie.

Dansk Jødisk Museum – profil og afgrænsning

I fuld overensstemmelse med Daniel Libeskind's tanker blev det tidligt klart for museets bestyrelse, at museet ikke skulle være et Holocaustmuseum. I Danmark er der netop en mere lys og kontinuerlig historie at fortælle. Det var også en vigtig beslutning for museets bestyrelse, at den primære målgruppe skulle være ikke-jødiske danskere. Det vil sige, at museet fik til opgave at vende sig ud imod det omgivende samfund frem for at få rollen som et mere indadvendt jødisk kulturhus. Men derved fik museet også den opgave at balancere mellem det jødiske samfund i Danmark, som er museets emne, og det omgivende samfund, der er museets primære målgruppe.

Denne udadvendthed over for det omgivende samfund er en generel udfordring for mange jødiske museer, forlød det på de europæiske jødiske museers årsmøde i Bruxelles i 2005. Om ikke af andre grunde så af økonomiske grunde, idet kampen om offentlige bevillinger skærpes. Det er en fordel at have dette klart for sig fra start, men det gør ikke udfordringen mindre at skulle henvende sig til et overvejende ikke-jødisk publikum. Der er i Danmark generelt ikke noget udbredt kendskab til dansk jødisk kulturhistorie og til jødisk kultur ud over redningen af de danske jøder i oktober 1943, og det har stor betydning for, hvad museet i formidlingen kan forudsætte kendt.

At redningen af de danske jøder er noget ganske unikt at fortælle for et jødisk museum i Danmark kan der ikke herske uenighed om. Det er den del af dansk jødisk historie, som Danmark internationalt er allermest kendt for, og den har betydet vældig meget for Danmarks image efter 2. Verdenskrig, hvor landet i flere år førte en samarbejds politik i forhold til den tyske besættelsesmagt.

Men at museet herudover ellers kun skulle handle om den dansk-jødiske andel af den fælles jødiske kulturarv forstået som dansk produceret judaica, var så afgjort ikke lige det, der matchede håbet for museet og proklamationerne om, hvorfor dette museum er så vigtigt. Derimod er en nutidig rolle som et museum om en minoritet et vigtigt mål – der er i Danmark 400 år

erfaringer med at huse den jødiske minoritet, der i dag er velintegreret samtidig med, at det jødiske tilhørsforhold dyrkes på mange forskellige måder.

Bestyrelsens ønske var, at museet skulle fortælle denne historie og dermed vægte integrations- og sameksistensaspektet, dansk jødisk kulturhistorie og fortællingen om de danske jøders liv og levned. Derfor valgte museet i udstillingen at tolke Libeskind's referencer til den fælles jødiske kulturarv ind i en dansk sammenhæng.

- ☞ Exodus: Den jødiske indvandring til Danmark
- ☞ Wilderness: Identitet og ståsteder blandt jøder i Danmark
- ☞ Mitzvah: Oktober 1943 – flugt og deportation
- ☞ The Giving of the Law: Traditioner
- ☞ Promised Land: Forjættede lande

Vue over Daniel Libeskind's indretning af Dansk Jødisk Museum skabt over arkitektens Mizvah koncept for museet. Foto: Bitter + Bredt, 2004

Det indbyrdes forskellige som det fælles jødiske

I arbejdet med museets udstilling blev det klart, at diversitet er et meget centralt anliggende for forståelsen af jødisk identitet. Der findes nemlig ikke én jødisk identitet, men et utal. Ligesom der findes et utal af ståsteder i forhold til praksis omkring religion, kosher, strategier for uddannelse eller ægteskab og i den enkeltes forholden sig til Israel. Diversiteten umuliggør at kunne tale om jøder som en homogen gruppe, ligesom dansk jødisk historie heller ikke rigtig er et fælles anliggende for de danske jøder.

Nogle af de faktorer, der skaber diversitet i det jødiske samfund, er ankomsttidspunktet, hvorfra man kom, og hvordan man er kommet til Danmark. Baggrunden skaber store forskelligheder blandt jøder, og jøder inviterer ikke nødvendigvis andre jøder til kaffe, fordi man er jøder. Et ægteskab mellem en efterkommer af de gamle dansk-jødiske familier og en efterkommer af de senere østeuropæiske jødiske indvandrere kan af dem selv spøgende omtales som et "blandingsægteskab".

Diversiteten gør det også vanskeligt at tale om en fælles dansk jødisk historie. En sådan findes, men den opleves ikke nødvendigvis sådan af de enkelte jøder i Danmark. De kapitler i dansk jødisk historie, som handler om "de andre", fænger ikke på samme måde som de kapitler, der handler om en selv og ens egen gruppe.

Museet understreger gang på gang diversiteten som det karakteristiske ved den jødiske minoritet i Danmark, og i forhold til museets primære målgruppe – ikke-jødiske danskere – er det en meget vigtig pointe. Fordomme bygger som regel netop på stereotyper.

I forhold til det jødiske publikum kan museet tilbyde en anden identifikation end det religiøse univers som det fælles jødiske, idet alle jøder kan genkende og identificere sig med, at diversitet spiller en stor rolle for den jødiske identitet og præger det jødiske samfund i meget høj grad.

Diversiteten kan være udtryk for stadier i en integrations- og assimilationsproces, men den kan så sandelig også ganske enkelt være udtryk for forskelle i værdier og politiske tilhørsforhold, akkurat som det gør sig gældende for den øvrige danske befolkning.

*Er de nu jødiske ting?
Skræddersakse fra jødiske familier
indvandret til især København
fra Østeuropa først i 1900-årene.
Dansk Jødisk Museums samling.
Foto: Nikolai Perjesi, 2004.*

Arbejdet med samlingen på Dansk Jødisk Museum

Museet forstår ikke den jødiske kulturarv kun som judaica og kan derfor fortælle andet og mere, end hvad der er muligt med en judaicasmaling. Det har betydet et tilvalg af ellers usædvanlige genstande på et jødisk museum – f.eks. en samling skræddersakse, som museet fik foræret af efterkommere af de østeuropæiske jødiske indvandrere, der ankom til Danmark i begyndelsen af 1900-årene. Det drejede sig om ca. 3000 personer, der befolkede særlige kvarterer i København og i høj grad fandt beskæftigelse som tekstilarbejdere og skræddere. Det er første gang i Danmark, at der vises materialer fra denne indvandrergruppe i en museal sammenhæng.

Disse skræddersakse ligner da også alle andre skræddersakse - bortset fra deres proveniens. Men er de så jødiske? Dette spørgsmål blev rejst af en i Danmark velkendt judaica-dealer, der mente, at havde disse sakse bare haft hebraiske inskriptioner, så var de ligesom mere – jødiske. Vi ved på museet præcis, hvilke jødiske hænder der har klippet med dem, og fra hvilken jødisk familie de stammer, hvordan de har været brugt, hvem der anskaffede dem, og hvilken plads de havde i familien, før de overgik til museets eje. Det gør saksene relevante at indsamle til belysning af dansk jødisk liv.

Ønsket om at kunne samle på og vise utvetydigt og synligt jødiske ting såsom objekter med hebraiske inskriptioner og judaica rummer faktisk den fare, at man kan blokere for tilgangen af objekter af anden karakter til jødiske museers samlinger. Det skaber en risiko for at fastfryse, hvad et jødisk museum er, og hvad publikum kan forvente at erfare noget om der – og dermed invitere til, at jødiske museer forekommer publikum ens.

Skal man nå ind til menneskene bagved, og hvad det vil sige at være jøde til forskellige tider, og samtidig kunne belyse forskellene mellem de enkelte lande, så skal der andre indsamlingskriterier til. Her bør både objekternes udsagnsværdi og deres proveniens indgå i overvejelserne, og der skal dokumenteres, interviewes, filmes og laves samtidsdokumentation.

Museets indsamlingsarbejde startede i 1985 samtidig med at den formelle og juridiske ramme omkring arbejdet med Dansk Jødisk Museum blev etableret. Der blev samlet ind på flere adres-

ser og ud fra forskellige kriterier. Judaica-kriteriet var repræsenteret side om side med et kulturhistorisk kriterium, der blandt andet gjorde plads til en samling af fotografier, beretninger, stambøger, foreningsarkivalier m.m.

I forbindelse med bestyrelsens ønske om en statsanerkendelse af Dansk Jødisk Museum blev det klart, at museet måtte ruste sig, så det kunne opfylde de museumsfaglige kriterier, der gælder i Danmark, for at et museum kan statsanerkendes. Det vedrører ikke bare museets økonomiske grundlag, men netop også det museumsfaglige arbejde med samlingen og forskningen.

Det blev derfor besluttet, allerede før museet åbnede, at museet skulle arbejde i overensstemmelse med de standarder, der gælder for statsanerkendte museer, selv om museet endnu ikke var statsanerkendt. Det betød bl.a., at museets registrering af museumsgenstande nu foretages i danske museers fællesmuseale registreringssystem "Regin". Samtidig blev der etableret en klart formuleret indsamlingspolitik og policy om magasinforhold samt formuleret undersøgelsesager, som indsamlingsarbejdet skal rette sig efter at belyse.

Indsamlingspolitik

Museets ønske om en statsanerkendelse (og dermed statstilskud) har betydet, at den danske museumslov har været retningsgivende for museets måde at arbejde på de seneste fem år. Museumslovens formålsparagraf sigter til at bevare Danmarks kulturarv. Midlerne er indsamling, bevaring, registrering, forskning og formidling.

Dansk Jødisk Museum er defineret som et landsdækkende, kulturhistorisk specialmuseum, hvis formål er ved indsamling, registrering, forskning, bevaring og formidling at virke for sikringen af den jødiske kulturarv som udtryk for diversitet også i det danske samfund samt belyse såvel forandring som tilstande inden for denne kulturarv, som det måtte komme til udtryk i alle dets aspekter, kulturelt, historisk og inden for kunsten.

Det jødiske som en tvetydig kategori

Hvem er jøde? Spørgsmålet er forbløffende vanskeligt. Ifølge definitionen i Det Mosaiske Troessamfund skal ens mor være jøde, eller man skal være konverteret for at være jøde. Dette er den såkaldt halakhiske definition på, hvem der er jøde. Der er lidt over 2.000 medlemmer af Det Mosaiske Troessamfund. Ca. 75 procent af de ægteskaber, jøder indgår i Danmark, er blandingsægteskaber, og børn af ægteskaber, hvor kun far er jøde, tæller ikke som jøder efter ovennævnte definition. Det betyder ikke, at det jødiske tilhørsforhold ikke spiller en rolle i disse familier. Børnene kan stadig få mulighed for at gå i den jødiske skole i København, Carolineskolen, der netop sigter til, at børnenes jødiske identitet skal styrkes gennem deres skolegang her. Omvendt kan personer i det danske samfund være jøder ud fra ovennævnte halakhiske definition, men tilhøre en familie, der har været kristen i generationer.

Hertil kommer, at der er etableret en helt ny jødisk menighed i Danmark, hvis definition af, hvem der er jøde, er anderledes end i Det Mosaiske Troessamfund. Her betoner man mindre slægtskabet og mere tilknytning til jødisk liv og den jødiske kulturelle kompetence.

Museet har valgt ikke at blande sig i definitionerne af, hvem der er jøder og hvem ikke. Oplever individet selv et jødisk tilhørsforhold, er det dette, museet forholder sig til. Personer, der slet ikke har et jødisk tilhørsforhold selv, men som måske har været gift med en person fra en jødisk familie, kan også ligge inde med materialer af relevans for museet.

Samlingen for Nyere Tid på Nationalmuseet har et giverkartotek, som er nøgle til samlingen. Kender man de jødiske familienavne i Danmark, så er det bare om at gå i gang fra en ende af for at se, hvad Nationalmuseet har i samlingen, der kunne belyse dansk-jødiske forhold. Men så alligevel – så enkelt er det nu ikke: Selv på navneplan er jøder ikke nødvendigvis genkendelige, og der kan også under navnet Olsen gemme sig donationer af relevans for dansk-jødiske forhold.

Hvor kommer museets objekter fra?

En ting er sikkert: Med en åben tilgang til, hvem der er jøde og hvem ikke, er det blevet muligt for museet at indsamle materialer, hvis proveniens beskriver integrations- og assimilationsprocesser, det dobbeltkulturelle tilhørsforhold og den diversitet, som i høj grad er karakteristisk for den jødiske minoritet i Danmark. Uden denne tilgang ville museet ikke kunne rumme materialer om den gruppe mennesker, der fastholder det jødiske tilhørsforhold som væsentligt, men som ikke er medlemmer af noget jødisk trossamfund eller måske endog er medlemmer af den danske folkekirke. Også interaktionen og forholdet mellem den jødiske minoritet og den ikke-jødiske majoritet gennem tiden lader sig kun belyse ud fra en åben kulturhistorisk tilgang til spørgsmålet om, hvem der er jøde.

Sagt på en anden måde: Det er vigtigt for Dansk Jødisk Museum ikke at blande sig i diskussionerne om den rette måde at være jøde på, men at konstatere, at sådanne diskussioner findes - og meget udtrykkeligt endda. Museet skal dokumentere, at det er tilfældet og indsamle materialer til belysning af disse vigtige identitetsmæssige processer. Det er processer, vi må forvente i stigende grad bliver relevante at kende til og arbejde med, ikke mindst med tanke på at andre minoritetsgrupper har gjort deres entré i Danmark og kunne have glæde af at vide, hvordan andre har mødt tilværelsen i Danmark før dem.

Den europæiske fremtid synes generelt at rumme denne udfordring.

Det danske som en tvetydig kategori

Museet har modtaget mange henvendelser fra danske jøder vedrørende materialer af relevans for museet. Det kunne f.eks. være en video optaget under et nyligt turistbesøg i koncentrationslejren Auschwitz. Ligesom judaica opfattes som udtryk for en fælles jødisk kulturarv, og jødiske museer derfor i deres samlinger kan have genstande fra forskellige lande, således opfattes også Holocaust af vældig mange som et fælles jødisk anliggende af relevans for alle jødiske museer. Men netop i Danmark lykkedes det langt hovedparten af de danske jøder at flygte i sikkerhed, mens kun 470 blev deporteret til koncentrationslejren Theresienstadt, og næsten alle de deporterede overlevede krigen. Dette er begrundelsen for beslutningen om, at Dansk Jødisk Museum ikke er et egentligt Holocaustmuseum, om end museet beskæftiger sig med de aspekter af Holocaust, som har berørt jøder i Danmark. Det gælder ikke blot aktionen mod de danske jøder i oktober 1943 og opholdet i koncentrationslejren Theresienstadt, men også eksempelvis Holocaust-oplevelser blandt de polsk-jødiske flygtninge, der kom til Danmark i 1969-73. Heldigvis er det i Danmark muligt at beskæftige sig med en levende jødisk minoritet og en kontinuerligt bevaret jødisk kulturarv, som ikke brat blev decimeret eller afsluttet med Holocaust, sådan som det så tragisk skete mange andre steder i Europa.

På Dansk Jødisk Museum vurderer vi, at materialer fra andre lande kan være af relevans for museets samling. Der er jo tale om indvandrere til Danmark, og hvis der i dansk-jødiske familiers eje befinder sig materialer fra lande, man kom fra, som familierne har gemt som klenodier

og fundet værdifulde at bringe med til Danmark, anser museet i udgangspunktet dette som relevant for museets samling. Det kan være fotos fra dér, hvor man kom fra, formelle papirer eller objekter af stor betydning og med affektionsværdi.

Klassisk judaica objekt i form af chanukkah stage fra den nu nedlagte jødiske menighed i Fredericia. Dansk Jødisk Museums samling. Foto: Nikolai Perjesi, 2004

Museet har i samlingen også materialer fra Sverige, som kom med tilbage, da de danske jøder vendte hjem i sommeren 1945. Svenske rationeringsmærker, en svensk skolebog, et katalog, hvor man kunne vælge tøj fra, hvis man var kommet af sted uden andet end det, man gik og stod i. Museet har også lavet stemmeoptagelser med danske jøder, der lærte at tale glimrende svensk, mens de var i Sverige, og disse optagelser indgår nu i museets samling. Samlingen rummer også objekter fra koncentrationslejren Theresienstadt, objekter, som blev taget med tilbage til Danmark i april 1945, da Folke Bernadottes "Hvide Busser" bragte de danske jøder tilbage til Skandinavien, og objekter, som belyser efterkrigstidens erindringer om opholdet i lejren. Endelig befinder der sig også objekter doneret af danske jøder udvandret til Israel.

Alle materialer, der belyser dansk-jødiske forhold, regnes altså som udgangspunkt for relevante materialer for museet.

Kategorien dansk er tydeligvis ikke enkel – lige så lidt som kategorien jødisk. Men museet er forankret i en dansk kontekst og har den danske museumslov som overordnet ramme at arbejde i forhold til. Vil man belyse tilværelsen for den jødiske minoritet i Danmark, må man imidlertid forholde sig til, at nationalgrænsen ikke er ensbetydende med en kulturgrænse. Dansk jødisk liv er forbundet med jødisk liv uden for Danmarks grænser, ligesom indvandringen til Danmark åbner et vindue lige ud til europæisk historie.

Proveniens

Fagtraditioner kan tørne sammen, når det gælder museernes samlinger. Det gælder spørgsmålet om, hvad det er vigtigt at samle ind og bevare for fremtiden. Det er i høj grad kunsthistorikere, der arbejder med judaica, og en følge heraf kan være det synspunkt, at kun det ypperste rent kunstnerisk bør optages i et museums samling. En samling etableret ud fra dette synspunkt vil nok ikke rumme de skræddersakse, der befinder sig på Dansk Jødisk Museum.

Pluralistisk kulturarv kalder på tværfaglighed blandt museets personale. Dette er nøglen til et dynamisk museum og til at undgå frugtesløse diskussioner om, hvilket fag der kan betjene Dansk Jødisk Museum bedre end andre. Forskellige fagtraditioner vægter proveniens forskelligt, derfor er det vigtigt at sikre de basale oplysninger i arbejdet med samlingen og definere, hvilken information de skal rumme.

Det nyttige i tværfagligheden kan illustreres ved objektet "Pagtens ark". En spændende kunsthistorisk analyse kan producere en symbolanalyse og tage læseren med til templet i Jerusalem, hvor den rigtige Pagtens Ark stod. Men hvilken slags genstand er egentlig denne "Pagtens Ark"?

Den kulturhistoriske tilgang med vægt på genstandens proveniens giver nye oplysninger. Arken var en medarbejdergave fra Landmandsbankens personale til bankens jødiske direktør Emil Glückstadt. Arken er et skrin foret med cedertræ og angiveligt et cigarskrin. Det er tilsyneladende meget tydeligt en jødisk ting, men er det nu også tilfældet, når den kommer fra en ikke-jødisk sammenhæng, som man må tro, bankens personale har repræsenteret? Hvorfor har ikke-jøder fundet på, at gaven skulle være noget meget jødisk, der så alligevel er noget så profant som et skrin til cigarer? Var det en joke?

Skrinet dufter stadig af cigarer. Skrinet er kommet til museet via Det Mosaiske Troessamfund, hvor man i årevis fortsat har gjort brug af dette skrin til dets formål. Er det vanhelligelse? Man skal gøre sig én ting klart i arbejdet med objekter fra religiøse sammenhænge i det jødiske miljø: Torahen er et objekt, der omgærdes med den dybeste ærbødighed, men ellers har jeg ikke i det jødiske miljø i Danmark mødt den etiske nervøsitet, der findes blandt kristne i omgang med kirkens udstyr og religiøse symboler. Hvor meget denne ark end symboliserer noget meget helligt, så er den ikke arken fra det gamle tempel i Jerusalem. Den er en gave til en dansk jøde fra et overvejende ikke-jødisk personale.

Så hvad er denne "Pagtens Ark" egentlig for en genstand? Religionshistorisk betragtet påpeger Pagtens Ark altså en væsensforskellig omgang med hellige genstande i det daglige blandt jøder. Måske handler den netop mest af alt om forestillingen om "det jødiske" blandt ikke-jøder. Det er svært at afgøre med sikkerhed, for proveniensen er for uklar og svagt belyst. Vi ved ikke, hvis idé det var at forære Glückstadt en sådan "Pagtens Ark", og om det var et ønske fra direktørens side. Det er helt sikkert en genstand, der kan vække debat og på glimrende vis belyse det slørede ved kategorien "jødisk" – og samtidig belyser den, hvor vigtigt tværfaglighed er, og det at sikre sig en god beskrivelse af proveniensen i indsamlingsøjeblikket.

Opsummering

Man kan sige, at opfattelse af judaica som udtryk for den fælles jødiske kulturarv meget nemt kan lede til den antagelse, at jødedommens religiøse univers repræsenterer en homogen helhed. Noget ens. Det er det samme udstyr, der bruges i synagoger og hjem, om end der så netop er utroligt mange variationer heraf.

Dette indtryk får man, så lang tid man i arbejdet med den jødiske kulturarv udelukkende fokuserer på objekternes æstetiske proveniens. I det øjeblik, man fokuserer på objekternes betydning for det enkelte individ og brugen af objekterne, fremkommer en anden dimension. Kødknive fra en kosher husholdning fortæller ikke bare om kosher-regler og religion, men kan også afspejle en jødisk families forandring fra kosher til vegetar og kødknivens skiftende rolle fra kosherbord til et jødisk minde i familien for til sidst at forlade familien og havne på museet.

Objekterne fortæller historie, hvis de får lov til det. I ønsket om at berette om den fælles jødiske kulturarv og ved at fokusere på det ens – judaica – kan en vigtig pointe nemt gå tabt. Det fælles er måske ikke det ens - men det uens. Om noget præger det jødiske miljø fra de tidligste kilder og i dag, så er det diversitet. Side om side trives et mylder af ståsteder og identiteter, som tager livet af enhver idé om, at det jødiske er en homogen størrelse.

Hvad der producerer diversiteten er altså forskellige udgangspunkter – ankomsttidspunktet til et givet land, årsagen til indvandringen, forholdet til de allerede etablerede jødiske familier. Forskelle i sprog og kultur, forskelle i opfattelse af det jødiske, forskelle i religiøse fortolkninger, værdiopfattelse, forskelle i forhold til integration og spørgsmålet om assimilation. Det er næsten ubegribeligt, i hvilken grad diversitet præger det jødiske miljø – ikke bare i Danmark.

Det uens – diversiteten – er nøje forbundet med idéen om det ens og den rette måde at være jødisk på internt i det jødiske miljø. Set udefra opdages diversiteten ikke rigtig, her trives netop forventningen om det ens. Den forventning kan være meget vigtig at få taget livet af, for den er og bliver en god grobund for mange stereotyper og fordomme om jøder. Fordomme, der hurtigt kan give grobund for antisemitisme.

Det er ikke uproblematisk at tale om diasporakultur og pluralistisk kultur. Det kan invitere til forestillinger om en homogen kulturarv – ikke forstået som den nationale kulturarv, men forstået som noget ens – bare af en anden slags – og udefra kommende, der skal finde plads i nationalkulturen.

Dansk Jødisk Museum har kaldt sin udstilling for "Rum og rummelighed" netop med sigte på, at den jødiske minoritet i Danmark både skal rummes af det omgivende samfund og rumme hinandens indbyrdes forskellighed. Der har været meget fokus på rummelighed samfund og minoritet imellem.

Men minoritetens opgave med indbyrdes at rumme hinanden er også væsentlig at inddrage, såfremt man ønsker at give omverdenen en idé om, hvad det vil sige at være jødisk, og hvad det vil sige at leve med et jødisk tilhørsforhold i dag såvel som tidligere.

Litteratur:

Henrik Steen Møller (red.): *Daniel Libeskind and The Danish Jewish Museum*, Copenhagen 2004

Mirjam Gelfer-Jørgensen (red.): *Danish Jewish Art*, Copenhagen 1999

Margrethe Brock Nannestad: "Jødisk museumshistorie", I Dansk Jødisk Historie 24 (1987), 34-9

Tatjana Lichtenstein: *Jews on Display. Jewish representation in Copenhagen 1900-1921*, Master Thesis, University of Copenhagen, 2000.